

ԵԶՐՈՒՅԹՆԵՐԻ ԲԱՌԱՐԱՆ

Ադաբ (adab) – մուսուլման ինտելեկտուալին անհրաժեշտ ավանդական գիտելիքների և գիտությունների ընդհանրական անվանումը
աման (amān) – կյանքի, անվտանգություն, հաշտություն, խաղաղություն, հովանավորություն խոստումը, ապահովագիրը կամ երաշխավորագիրը հնազանդության դիմաց

ամիր ալֆ (amīr alf) – «հազարապետ» էմիր

ամիր տասթ (amīr ṭast) – բառացի՝ «սափոր բռնող», լվացվելիս տիրակալի ձեռքերին ջուր լցնող ծառայող

աուլադ ալ-նաս (awlād al-nās) – բառացի՝ «ժողովրդի (իմա՝ մամլուքների) որդիներ»։ Մամլուքյան ռազմական արխատկրատիայի առաջին սերնդի ներկայացուցիչների դասը, ովքեր, ի տարբերություն իրենց հայրերի՝ ի ծնե ազատ մուսուլմաններ լինելով՝ մամլուքներ չէին համարվում և գործնականում զրկված էին ռազմական գործով զբաղվելու հնարավորությունից, ուստի ստիպված էին համարել մտավորական դասի շարքերը և եթե հասնում էին բարձր պաշտոնների, ապա գերազանցապես կրոնական և վարչական ոլորտներում

աֆադիշ (akādīš) – խառնուրդային ցեղատեսակի ջորիանման փոքրասիրական նժույգներ, որոնք հայտնի էին իրենց դիմացկունությունից և արագավազությունից

«Բարեպաշտ խալիֆաներ» (al-ḥulafā' al-rāšidūn) – Մուհամմադ մարգարեի մահից հետո իշխած չորս խալիֆաների (Աբու Բաքր, Ումար իբն ալ-Խատտաբ, Ուսման իբն Աֆֆան, Ալի իբն Աբի Տալիբ) ընդհանրական անվանումն ուղղափառ իսլամում

դավադար (dawādār) – «[սուլթանական] քանաքանակը պահող»

դիհլիզ (dihlīz) – «սուլթանական վրան»

դիվան ալ-ինձա (dīwān al-inšā') – արքունի դիվանատուն, դպրատուն

թաասսուբ (կամ **ասաբիյյա**) (ta'aṣṣub, 'aṣabiyya) – անսահման սերյուրային, տոհմի, զարմի նկատմամբ՝ հայրենասիրություն՝ տոգորված միասնության և միասնականության զաղափարով

թակլիդ (taqlīd) – «նշանակման կարգադրություն»

թարաջիմ (tarāġim) – կենսապատում ակնարկ, կենսագրություն

թարիխ (tārīḥ) – պատմություն, պատմագրություն

թաֆսիր (tafsīr) – Ղուրանի և սուենայի մեկնություն

իկաա (iqṭāʿ) – ռազմական ծառայության դիմաց սուլթանի կողմից շնորհվող «ոչ ժառանգական» հողակտոր՝ ռազմավատ, որից ստացված եկամուտներից հարկ էր վճարվում պետական գանձարան՝ հոգալու զինվորների և բանակի ապահովման ծախսերը

ինշա (inšāʿ) – գրագրություն, նամակագրության արվեստ

խազինդար (ḥāzindār) – արքունի գլխավոր գանձապետը, ով պատասխանատու էր սուլթանի ունեցվածքի՝ գանձերի, կահ-կարասիի, թանկարժեք զգեստների և այլնի համար

խասսաֆիյյա (ḥāṣṣakiyya) – սուլթանին ուղեկցող և նրա անձնական անվտանգությունն ապահովող մամլուքներ

խարաջ (harağ) – [հողա]հարկ, տուրք

խուշդաշիյյա (ḥuṣḍāšiyya, եզ.՝ խուշդաշ՝ ḥuṣḍāš) – միևնույն էմիրին կամ սուլթանին պատկանող մամլուքներ

կադի (qāḍī) – իսլամական իրավունքի՝ շարիաթի հիման վրա արդարադատություն իրականացնող պաշտոնյա՝ «դատավոր» («կադի ակուպաթ»՝ qāḍī al-quḍāt – «գլխավոր դատավոր»)

կասիդ (qāsīd) – հետախույզ, գաղտնի բանագնաց, լրատար

կարաղուլ (qarāğūl) – մոնղոլական սահմանապահ, պարեկային զինղեր

կուրուլտայ – ազնվականության, քաղաքական կամ ռազմական առաջնորդների կամ խաների «խորհուրդ», «Մեծ ժողովը», «հավաքը» թյուրք-մոնղոլական ժողովուրդների մոտ՝ որևէ կարևորագույն հարց լուծելու՝ օրինակ, խան ընտրելու նպատակով

հադիսներ – իսլամի մարգարե Մուհամմադի կյանքի և գործունեության մասին գրավոր կամ բանավոր կերպով փոխանցված պատմություններ, հաղորդումներ, ավանդություններ, զրույցներ, խրատներ, որ միասին կազմում են սուենա (sunna): Սուենան «մուսուլմանական համայնֆի» (umma) կազմակերպման և յուրաքանչյուր մուսուլմանի կյանքի, վարքաձևի կարգավորման կանոնների համալիր ամբողջությունն է՝ իսլամական իրավունքի (fiqh) երկրորդ կարևորագույն աղբյուրը Ղուրանից հետո

հալկա (halqa) – ոչ մամլութեններից բաղկացած հեծելազորային կազմավորում

մադրասա (madrasa) – մոսուլման կրոնական ուսումնական հաստատություն՝ դպրոց

մազհաբ (mazhab) – կրոնաիրավագիտական դպրոց: Սուննի իսլամի մազհաբները չորսն են՝ հանաֆիական, մալիքիական, շաֆիական և հանբալիական:

մակամա (maqāma) – միջնադարյան արաբական գրականության ժանր: Մականման խաբեբայապատում զվարճախոսություն է, զրույց կամ պատմություն՝ չարադրված հանգավորված արձակով, համեմված բանաստեղծական մեջբերումներով

մուլատտաֆ (mulattaf) – «գաղտնի նամակ»

մուհադդիս (muhaddit) – հադիսներ հավաքող և ուսումնասիրող, դրանց ժողովածուներ կազմող գիտնական

մուհթասիբ (muhtasib) – «չափուկչոփ վերատեսուչ», «շուկաների վերակազմ»

մուվադաա (muwāda‘a) – «թշնամական գործողությունների դադարեցում», հաշտության պայմանագիր

մուֆասսիր (mufasssir) – Ղուրանի և սուրնայի մեկնություն, բացատրություն, զբաղվող աստվածաբան-գիտնական

յազաֆ (yazak) – առաջապահ զնդեր

յաուլիկ (յաուլիս, յարլիկ) – մոնղոլ խանի հրովարտակ, արտոնագիր, որով որևէ առանձնաշնորհում էր տալիս, արտոնում էր որևէ բան կամ իշխանության տվչություն տալիս

յասա – օրենք, կանոնադրություն, «Մեծ յասա»՝ Ջինգիս-խանի կողմից սահմանված պատվիրանների ժողովածու

նազիր ալ-ահբաս (nāzir al-ahbās) – «բարեգործական ֆոնդերի վերատեսուչ»

նազիր ալ-ջույուշ (nāzir al-ğuyūš) – «բանակի [ֆինանսական] վերատեսուչ»

նաիբ ալ-սալտանա (nā'ib al-saltāna) – «փոխարքա»

նակիբ ալ-ջույուշ (nāqib al-ğuyūš) – «գլխավոր ռազմական համհարզ»

նոյին (կամ նոյան) – հրամանատար, զորապետ, բյուրապետ

շարիաթ – մուսուլմանների վարքաձևային կանոնների, հասարակական նորմերի, կրոնա-իրավական օրենքների ամբողջութունը՝ լայն իմաստով՝ «իսլամական իրավունք»

շիա իսլամ (al-šīʿa) – իսլամի երկու հիմնական ճյուղերից մեկը (տե՛ս նաև սուննի իսլամ)

շիհնա (կամ շահնա) (šihna, šahna) – վերակացու, կառավարիչ, վերատեսուչ հպատակ երկրում (մոնղոլ․՝ basqaq)

ուլամա (ʿulamāʾ) – կրոնական գործիչների (գատավորներ, կրոնա-իրավագետներ, իսլամական գիտելիքի և իրավունքի փոխանցողներ, մեկնիչներ և այլն) «դասը» միջնադարյան մուսուլմանական հասարակության մեջ

ուլուս (ulus) – մոնղոլ Մեծ խանին ենթակա մոնղոլական պետական կազմավորում

ուսթալզիդար (usta[d]dār) – սուլթանական արքունիքի «գործերի կառավարիչ»

ուսթազ (ustād) – մամուլքի տեր (էմիր կամ սուլթան)

ուրդու (urdū) – մոնղոլ խանի արքունիք

շիհնադ (šihād)- «շանֆ», «շանադրություն», «պայյար», «սրբազան պատերազմ» հանուն իսլամի, իսլամական գաղափարների և արժեքների **սահիբ ալ-դիվան** (šāhib al-dīwān) – արքունի դպրապետ, զինվանապետ, գլխավոր քարտուղար

սահիբ դիվան ալ-խասս (šāhib dīwān al-ḥāss) – «սուլթանական ունեցվածքի վերատեսուչ»

սարակուչ – մոնղոլական գլխարկ

սիրա (sīra) – «վարք», «վարքագրություն»

սուննի իսլամ (ahl al-sunnah wa-l-ğamāʿa) – իսլամի երկու հիմնական ճյուղերից մեկը (տե՛ս նաև շիա իսլամ)

վակֆ (waqf < awqāf) – կրոնական կամ բարեգործական նպատակներով պետության կամ արքունիքի կողմից տրված տիրույթ

վաֆայաթ (wafayāt) – երեւելի մարդկանց մասին կենսագրական-մահախոսական ակնարկներ պարունակող բառարանների գրական ժանր

փայզա – խանի անունը կրող մետաղյա (սովորաբար ոսկյա) տախտակ էր՝ յուրատեսակ «անցաթուղթ» կամ «պատվաթուղթ», որը երաշ-

խավորում էր այն ստացողի անվտանգ անցումը մոնղոլահպատակ տարածքներով կամ խանի կողմից շնորհված որևէ արտոնություն

ԲԱՔԻՐ ԱՎ-ՊԱՍՔ (*kātib al-dast*) – օգնական գրագիր, կրտսեր դպիր

ԲԱՔԻՐ ԱՎ-ՋԱՅՂ (*kātib al-ğayš*) – «Բանակի [զլխավոր] գրագիր»

ԲԱՔԻՐ ԱՎ-ՍԻՐՐ (*kātib al-sirr*) – կամ *kātim al-sirr*-ը (բառացի՝ «զաղտ-նիֆի գրագիր») ղեկանատան գլխավոր քարտուղարն էր, ղպրապետը (*տե'ս նաև* *ṣāhib al-dīwān*)

ՖԻԿԻ (*fiqh*) – իսլամական իրավագիտություն

ՖԻՐՄԱՆ (*firmān*) – հրամանագիր, կարգադրություն, հրովարտակ: